

NR. 1 DEŠIMTMEČIO BESTSELERIS

ŽINTUONIS

Nepaprasta istorija apie žmogų, kuris prarado viską...
išskyrus, jautrią širdį ir gydančias rankas

TADEUSZ
DOŁĘGA-MOSTOWICZ

OBUOLYS

TADEUSZ DOŁĘGA-MOSTOWICZ

ŽINIUONIS

Apysaka

Iš lenkų kalbos vertė
V. BUIKAUSKIENĖ

I skyrius

Paslaptingas profesoriaus Rafalo Vilčiūros dingimas sudomino visą Varšuvą.

Šis įvykis dvelkė paslaptimi. Tie, kas gerai pažinojo profesorių, tvirtino, kad savižudybė šiuo atveju būtų didžiausias dvidešimtojo amžiaus absurdas. Profesorių visi pažinojo kaip nelaimingųjų guodėją, tvirtos valios žmogų ir optimistą. Jis garsėjo kaip mokslininkas, turintis svarų autoritetą, nepaprastai mylįs savo darbą, o kartu ir atsidavęs šeimai žmogus. Jo žmona Beata ir trejų metų dukrelė Marysia visuomet buvo sostinės dėmesio centre. Ne vienas su pavydu žiūrėjo į žmogų, kuriam ypatingai sekasi. Jo turtas ir šlovė diena po dienos augo. Profesoriaus fenomenas buvo pripažintas medicinos pasaulyje.

Žmogžudystė šiuo atveju irgi atrodė nereali – jis neturėjo priešų. O gal žmogų nužudė norėdami apiplėšti?

Pastaroji versija irgi buvo paneigta. Tą nelemtą dieną profesorius su savimi teturėjo kelis šimtus zlotų ir laikrodį. Jis būtų visa tai atidavęs be jokio pasipriešinimo. Nebuvo jis ir nelaimingo atsitikimo auka – žuvusiųjų katastrofose tą dieną

nebuvo užregistruota. Piršosi vienintelė išvada – profesorius kažkokiomis aplinkybėmis prarado atmintį. Medicinos praktikoje tai buvo retas reiškinys.

II skyrius

Kaimietis kramtė botkočio galą ir garsiai mąstė:

– Kad ir kas beatsitiktų, negaliu aš leisti jam čia nusibaigti. Tfu, kad tave velniai... Turiu štai virvę, gerą virvę. Jeigu, gerbiamasis, kaip nors pasikeltumėt, tuomet aš jums galėčiau padėti.

Gulinčiam šalikelėje, matyt, pradėjo grįžti jėgos, nes jis sudejavo ir pabandė keltis. Nors Bankovskis mėgino jį prilaikyti, nieko iš to neišėjo. Nepažįstamasis buvo stambus ir aukšto ūgio. Kiek bekeltum – jis griūdavo atgal.

– Tfu, kad tave velniai, nieko neišeina, – toliau keikėsi kaimietis, – reikia eiti ieškoti pagalbos. Vienas neįveiksiu!

Bankovskis ilgai spjaudėsi, pagaliau užrišo vadeles ant vežimo rentinio ir iš lėto nupėdino miestelio link. Netrukus grįžo dviem žaliūkais vedinas ir, gestikuluodamas rankomis, ėmė jiems aiškinti:

– Galvažudžiai, šunsnukiai tie, su vienomis apatinėmis žmogų paliko! Dievo nebijo, šunsnukiai!

Tuo metu vyrai pakėlė sumuštą žmogų nuo žemės ir įvertė jį Bankovskio vežimą. Nukentėjęs pasijuto šiek tiek geriau ir, atsėdėjęs vežime, ėmė skųstis, kad jam labai šalta.

– Reikėtų jį nuvežti į policijos nuovadą, – patarė vienas.

– Ne mano reikalas. Pavėžėsiu iki miestelio ir tegul sau žiūrisi. Reikia čia man bėdos, – patraukęs pečiais, trypė Bankovskis.

– Na, tau geriau matyti, – sutiko padėjėjai.

Senis pakišo gulinčiam po galva maišą, prikimštą šieno, pats atsisėdo šalia ir, niūktelėjęs arklį, užsnūdo. Gyvulys pats puikiai žinojo kelią namo.

Patekęs saulei, Bankovskis pabudo. Prasikrapštė akis ir apsidairė aplinkui. Vežimo gale, uždengtas gūnia, gulėjo nepažįstamas žmogus. Jo veidas buvo baisiai sutinęs, o tamsūs plaukai, ypač ties dešiniuoju smilkiniu, sukepę krauju. Nepažįstamasis buvo stambus ir aukštas – tikras stipruolis. Iš po trumpos skylėtos gūnios matėsi galinga krūtinė, apvilкта suplėšytais, kruvinais marškiniais. Baltiniai buvo labai plonos ir baltos medžiagos, matyt, brangios.

– Po velnių! – keikėsi senis ir galvojo, kaip atsikratyti nepažįstamojo.

Bankovskis, valandėlę pamurmėjęs ir padūsavęs, pagaliau atsisuko atgal ir niūktelėjo žmogų į pašonę:

– Pone, kelkitės jau, ar ką? Velniai jus rautų! Žiūrėk, žmogus iš niekur nieko sau bėdos prasimano.

Keleivis iš lėto atmerkė akis ir sunkiai pasirėmė ranka.

– Kas jūs toks? – griežtai paklausė senis.

– Kur aš esu? – klausimu atsakė nepažįstamasis.

– Taigi, kur? Ogi mano vežime, ar nematai?

– Matau, – sėsdamasis burbtelėjo žmogus.

– Na?!

– Kaip aš čia atsiradau?

Kaimietis iš pasipiktinimo net žagtelėjo.

– Aš iš kur žinau? – patraukė pečiais. – Šitaip sudaužytas turbūt pats įsiropštei į vežimą. Ponas tikriausiai iš Varšuvos?

– Iš kur? – nustebo pakeleivis.

– Na, iš sostinės. Tamstai su manimi ne pakeliui. Aš keliauju namo į priešingą pusę, į Vulką. Štai, matai, už to malūno man sukti reikia. Lipkit, ar ką? Ir taip turėsit apie dešimt kilometrų grįžti...

– Kur atgal? – vėl paklausė keleivis. Jo akyse šmėstelėjo nustebeimas.

– Na, iki kryžkelės. Ponas juk iš Varšuvos?

Keleivis išsprogino akis, ranka lėtai perbraukė kaktą ir pratarė:

– Nežinau.

Bankovskis net pašoko. Tik dabar jam į galvų šovė mintis, kad priešais tikrų tikriausias banditas. Senis paslapčia pačiupinėjo maišelį su pinigais, kurį buvo pasikabinęs ant kaklo, kita ranka persižegnojo ir, išvydęs priekyje keletą vežimų, suriko:

– Kvailas, ar ką?! Nežino, mat, kas jis toks! O kas tau galvą perskėlė? Irgi nežinai? Lauk iš mano vežimo!

– Nežinau, – tyliai ištarė keleivis.

Kumelė sustojo šalikelėje. Nepažįstamasis paklusniai išlipo iš vežimo ir ėmė dairytis į visas puses, nežinodamas, kur eiti.

Bankovskis, matydamas, kad žmogus nežino, kur esąs, pajuto sąžinės graužimą.

– Nejaugi taip ir nežinai, kas tu toks? Kokia tavo pavardė? Kur gyveni? Kas tavo artimieji?

Nepažįstamasis žiūrėjo plačiai atvertomis, nustebusiomis akimis ir vapėjo:

– Kas aš? Kur... Nežinau...

Nepažįstamojo veidas skausmingai trūkčiojo. Žmogus, atrodė, tuoj tuoj vėl praras sąmonę.

– Tfu, – nuspjovė Bankovskis ir kirto kumelei botagu.

Vežimas nuvažiavo. Po kiek laiko senis atsigrėžė ir pamatė, kad nepažįstamasis eina iš paskos.

III skyrius

Viktoras Kania, Chotymovo policijos nuovados valdininkas, sėdėjo kanceliarijoje ir, žiūrėdamas pro langą, saldžiai žiovavo. Nuovados būstinė stovėjo pačiame miestelio pakraštyje. Pro langą vėrėsi nuostabus vaizdas. Iki pat horizonto driekėsi laukai, apsidengę žaliu rūbu. Ant kranto bolavo išdžiaustyti tinklai. Toliau, iki pat Gosfeldo lentpjūvės, tamsia juosta tęsėsi miškas. Keliu nuo lentpjūvės Kania ir pamatė ateinantį savo padėjėją Sobčiaką, o su juo – aukštą, liesą barzdočių.

Sobčiakas ėjo tarytum antis, plačiai į šonus statydamas kojas, po pažastimi nešdamas lentą, matyt, iš lentpjūvės. Barzdočius tikriausiai buvo šios įmonės darbininkas, įsidarbinęs ten visai neseniai, nes tarnautojas matė jį pirmą kartą, o juk pažinojo visus apylinkės gyventojus. Kadangi Sobčiakas lentą nešė pats, nesinaudodamas nepažįstamojo paslaugomis, tai reiškė, kad barzdočius buvo kažkuo nusikaltęs ir ėjo su juo ne savo noru.

Žmonės patekdavo į nuovadą už sukeltas muštynes, už smulkias vagystes, už brakonieriavimą miške...

Kartais įkliūdavo ir koks komunistas, mėginęs sukelti maištą lentpjūvėje. Labai retai pasitaikydavo stambesnė

žuvis – pavojingas recidyvistas, bandęs slapčia pereiti vokiečių sieną.

Sobčiako lydimas barzdočius, nepaisant milžiniško ūgio, matyt, nebuvo pavojingas. Šiaip kokia nors smulkmė.

Po valandėlės abu įėjo į kanceliariją. Barzdočius pagarbiai nusiėmė kepurę ir sustojo prie durų. Sobčiakas, atidavęs pagarbą, puolė aiškinti:

– Šitas žmogus įsidarbino Gosfeldo lentpjūvėje, tačiau neturi jokių dokumentų. Be to, nežino, kokia jo pavardė ir kur gimęs.

– Tuoju išsiaiškinsim, – pasakė Kania ir, rankos mostu pakvietęs barzdočių priėti, paklausė:

– Kokius dokumentus turite?

– Neturiu. Jokių neturiu.

– Sobčiakai, patikrinki! – paliepė komendantas.

Padėjėjas atsegė grubaus audinio barzdylos sermėgą ir padėjo prieš viršininką visą radinį: nedidelį kišeninį peiliuką, kelis zlotus, gabalą virvės, dvi sagas, du svogūnus ir aliumininį sulankstyta šaukštą.

– Kaip čia patekai? – griežtai paklausė Kania.

– Iš Čiumkos, netoli nuo čia. Dirbau lentpjūvėje. Ją uždarė. Žmonės pasakė, kad šiuose kraštuose reikia darbininkų.

– Čiumkos lentpjūvės savininko pavardę žinai?

– Fibas, pone komendante.

– Ar ilgai ten dirbai?

– Pusę metų.

– Gimęs tuose kraštuose?

Barzdočius patraukė pečiais:

– Nežinau. Neatsimenu.

Nutaisęs rūstų veidą, Kania griežtai paklausė:

– Na, na, saiką reikia turėti... Raštingas?

– Taip.

– Kokią mokyklą lankei?

– Nežinau.

– Pavardė?! – suriko išvestas iš kantrybės tarnautojas.

Barzdočius tylėjo.

– Apkurtai, ar ką?

– Maloningasis pone, nepykite. Aš nieko nepadariau.

– Tuomet sakyk teisybę.

– Aš ir sakau teisybę, pone. Nežinau savo pavardės. Visi manęs šito klausia, o aš nežinau.

– Tai ką, niekada neturėjai jokių dokumentų?

– Niekada.

– Kaipgi tamstą į darbą imdavo be jokių popierių?

– Mieste tai reikalavdavo ir nepriimdavo. Kaime lengviau.

Čia niekas vardo neklausia, tik žiūri, kad gerai dirbtum. Kas kaip norėjo, tas taip mane ir vadino. Čia mane šaukia Juzefu Barzda. Aš nieko blogo nepadariau, ir mano sąžinė švari.

– Tai dar reikia išsiaiškinti.

– Pone, galite parašyti mano buvusiems šeiminkams. Aš nieko iš nieko nepavogiau.

Valdininkas susimąstė. Iš patyrimo žinojo, kad visi nusikalčiai mėgina slėpti tikrąją pavardę ir sugalvoja daugybę naujų. Šis tipas tvirtino, kad jos visai neturi.

– Šeimą turėjote?

– Nežinau. Neturiu šeimos, – atsakė barzdočius.

– Teistas?

– Taip.

Komendantą vėl apniko abejonės:

– Kada?

– Pernai Radome, o prieš trejetą metų Bydgoščiuje. Pirmą kartą uždarė mėnesiui, o paskutinį – dviem savaitėms.

– Už ką teisė?

– Už valkatavimą. Neteisėtai sulaiikė. Jeigu žmogus ieško darbo, tai jau valkatavimas? O pasodino todėl, kad dokumentų neturėjau. Prašiau tų nelemtų popierių ir policijoje, ir teisme, tačiau niekas nedavė. Sakė, kad neturi teisės. Tai ką man dabar daryti? – barzdočius beviltiškai skėstelėjo rankomis. – Pasakykit savo padėjėjui, kad mane paleistų. Aš tikrai nieko blogo nepadariau.

– Paleisti?! Aš negaliu. Įstatymas draudžia. Pranešiu seniūnui, o jis su tavimi tegu daro, ką nori. Sėskitės ir netrukdykit man.

Išsiėmęs popieriaus lapą, Kania susikaupęs pradėjo rašyti sulaiikymo protokolą. Prakaitavo ir dūsavo, niekaip negalėdamas parašyti aiškiai, nes sulaiikytasis apie save nieko nežinojo.

Pagaliau jis baigė ir pažvelgė į barzdočių. Žilstelėję plaukai ir barzda rodė, kad šis galėtų turėti apie penkiasdešimt metų. Tuo metu barzdyla, atrėmęs pakaušį į sieną, ramiai laukė. Dėl sulysusio kūno ir giliai įkritisų skruostų jis priminė mumiją. Į akis krito didelės, nuo darbo įdiržusios, aplūžinėjusiais nagais

rankos, kurios, vidinio nerimo verčiamos, lyg ko ieškomamos, nuolat judėjo. Gailestis pabudo Kanios širdyje, ir jis, kiek pagalvojęs, pasakė:

– Šianakt nakvosite šičia. Rytoj eisime pas seniūną. Nieko jums neatsitiks, nebijokite, atsėdėsit porą savaičių už valkatavimą, ir tiek.

– Jeigu kitaip negalima, nieko nepadarysi, – niūriai atsakė barzdyla.

Kania atidarė duris į kitą kambarį, kurio langas buvo su grotomis, ir įvedė sulaikytąjį. Ant grindų buvo numestas čiužinys, prikimštas šieno ir užklotas švaria linine paklode. Kai durys užsidarė, vyriškis ant jo ir atsigulė. Sunkios mintys pyneši jo galvoje. „Valdininkas ir jo padėjėjas – neblogi žmonės, bet vėl uždarė. Kodėl visi mano, kad jis nusikaltėlis? Argi dokumentas žmogų daro geresnį?..“ Ne vienas daugybę kartų jam aiškino, kad kiekvienas žmogus privalo turėti pavardę, vardą, artimuosius... Šitą ir pats puikiai suprato, bet bijojo galvoti, bijojo analizuoti priežastis... Po kiekvieno tokio bandymo jį apimdavo negera nuojauta – jis užmiršo... užmiršo kažką be galo svarbaus. Vengė mąstyti apie tai, nes nieko neįstengė prisiminti, tik pajusdavo nepakeliamą baimę ir skausmą ir bijojo išprotėti, bijojo to, kas pasiliko anapus atminties.

Eilinė apklausa privertė barzdočių susimąstyti apie ateitį. Žūtbut reikėjo gauti asmens dokumentus. Vadinasi, reikėjo ryžtis pirmajai gyvenime vagystei. Jis dar nežinojo, kaip tai padaryti, bet ši mintis brendo ir nedavė ramybės.